

se vypořádává s ideologickými ozdůbkami mezi lidmi, se už stala ideologie, aby se s lidmi mohlo nakládat jako s věcmi.

21

Výměna zakázána. – Lidé se odnaučili obdarovávat. Porušení směnného principu má v sobě cosi protismyslného a nevěrohodného; tu a tam hledí na dárce s nedůvěrou i děti: jako by dar byl jenom trik, jak jim prodat kartáček nebo mýdlo. Proto se pěstuje charita, administrovaná dobročinnost, plánovitě zalepující bolavá místa společnosti. V jejím organizovaném provozu už lidské pohnutí nemá místo, vždyť milodar se spájí s potupou rozdělování a spravedlivého zvažování, zkrátka toho, že se s obdarovaným zachází jako s objektem. I soukromé obdarování se proměnilo v sociální funkci vykonávanou s nevolí, za pečlivého dodržení stanoveného rozpočtu, skeptického ocenění druhého a s co možná nejmenším úsilím. Skutečné dávání shledávalo své štěstí v představě štěstí obdarovaného. To znamená volit, vynaložit čas, sejít z vlastní cesty, myslet na druhého jako na subjekt: opak zapomnětlivosti. Právě toho je sotva kdo ještě schopen. V lepším případě dávají to, co si sami přejí, jen v kvalitě o trochu horší. Úpadek dávání se zrcadlí v trapném vynálezu dárkového zboží, jež vzniklo proto, že člověk neví, co by měl dát, poněvadž už vlastně vůbec dávat nechce. Dárkové zboží je neosobní stejně jako jeho kupci. Již první den šlo o ležáky. Podobně neosobní je i právo na výměnu zboží, jímž obdarovanému říkáme: tady máš svůj krám, dělej si s ním, co chceš, jestli se ti nehodí, je mi to jedno, vyber si za něj něco jiného. Oproti rozpačitosti, která provází obvyklé dary, je jejich ryzí zaměnitelnost přece jen čímsi lidštějším, poněvadž obdarovanému alespoň umožňuje, aby si dal něco sám, což je ovšem zároveň absolutní opak obdarování.

Vzhledem k značnému množství věcí, které jsou dostupné i chudému člověku, by mohl úpadek darování působit bezvýznamně, úvaha o něm sentimentálně. Ale i kdyby byly dary v nadbytku nadbytečné – což je lež jak v soukromém, tak v celospolečenském ohledu, protože dnes neexistuje nikdo, jehož fantazie by nedoká-

zala vynalézt právě to, co by ho zcela a naprosto obšťastnilo – jsou přece potřební i ti, kteří už nic nedávají. Přicházejí o ony nenahraditelné schopnosti, které mohou prospívat nikoli v samotce čisté niternosti, nýbrž pouze ve styku s teplem věcí. Chlad zachvacuje vše, co dělají: přátelské slovo, jež zůstalo nevysloveno, ohleduplnost, jež se nekonala. A chlad nakonec pohltí i ty, od nichž vyšel. Darem je každý nepokřivený vztah, ba snad všechno to, co je na samotném organickém životě smiřující. Kdo veden logikou následků není schopen darování, stává se věcí a zamrzá.

22

Dítě s vaničkou. – K ústředním tématům kritiky kultury od nepaměti patří lživost: to, že kultura předstírá společnost důstojnou člověka, která neexistuje; to, že zakrývá materiální podmínky, na kterých stojí vše lidské, a že utěšujíc a konejšíc slouží tomu, aby udržela při životě zhoubné ekonomické určení existence. Myšlenku kultury jako ideologie na první pohled sdílí buržoazní nauka o vůli k moci i její protějšek, Nietzsche i Marx. Avšak právě tato myšlenka, stejně jako veškeré hřímání nad lží, má podezřelý sklon stát se sama ideologií. Vidíme to v soukromé sféře. Myšlenka na peníze i se všemi konflikty, které s sebou nese, nutně zasahuje až do nejméně erotických i nejsublimovanějších duchovních vztahů. S důslednou logikou a patosem pravdy by tudíž kulturní kritika mohla požadovat naprosté zredukování vztahů na jejich materiální původ, aby se mohly bezohledně a nepokrytě konstruovat podle struktury zájmů zúčastněných. Smysl přece není nezávislý na své genezi a stopu falše, sentimentality, ano právě maskovaný a dvojnásob jedovatý zájem najdeme na všem, co vynáší sebe sama nad materiální stránku nebo ji zprostředkovává. Avšak kdyby chtěl člověk podle této představy radikálně jednat, vyhladil by s nepravým i vše pravé, vše, co se neustále bezmocně snažíme vyprostit z okruhu univerzální praxe, veškeré přeludné anticipace ušlechtilého stavu, a nezprostředkovaně by přešel k barbarství, které předhazuje kultuře jakožto zprostředkované. U buržoazních kritiků po Nietzscheovi byl tento převrat neustále zjevný: nadšeně se k němu přihlásil

kapitalistických oblastí“. Předpokládá zkušenost, historickou paměť, nervozitu myšlenky a předešlým pořádnou míru znechucení. Vidali jsme vždy znovu, jak ti, kteří se mladistvě a nic netušíce zařadili do radikálních skupin, přeběhli, jakmile postřehli sílu tradice. Člověk ji musí mít v sobě, má-li ji opravdově nenávidět. Skutečnost, že pro avantgardní umělecká hnutí projevují více smyslu snobové než proletáři, vrhá světlo i na politiku. Lidé, kteří přicházejí opožděně, a stejně tak ti noví mají znepokojivou afinitu k pozitivismu, od uctívaců Carnapa v Indii až po udatné obhájce německých mistrů Matthiase Grünewalda a Heinricha Schütze. Jenom špatná psychologie by předpokládala, že to, z čeho je člověk vyvoloučen, probouzí pouze nenávist a resentment; vzbuzuje rovněž neshášenlivý typ lásky, jež bere dech, a z lidí, které represivní kultura nepustila blíž, se snadno stává její nezabedněnější koloniální vojsko. Slyšíme to i ve spisovné němčině dělníka, který jako socialista „něco ví“ a chce se podílet na takzvaném dědictví, a maličernost Bebelů³³ nespočívá ani tak v tom, že by byli kultuře vzdáleni, nýbrž spíše v horlivosti, s níž ji přijímají jako fakt, ztotožňují se s ní, čímž ovšem převracejí její smysl. Socialismus obecně je před touto transformací chráněn stejně málo jako před teoretickými poklesky pozitivismu. Snadno se může stát, že na Dálném východě zaujme po Drischovi a Rickertovi prázdné místo Marx. Musíme se obávat, že zapojení nezápádních národů do svárů průmyslové společnosti, samo o sobě dávno žádoucí, nepomůže ani tak osvobození společnosti, jako spíše racionálnímu stupňování produkce a dopravy a nenáročnému zvyšování životní úrovně. Místo aby od prekapitalistických národů očekávaly zázrak, měly by se vyspělé národy mít na pozoru před jejich lačností, jejich falešným smyslem pro osvědčené a pro západní výdobytky.

33

Mimo dostřel. – Ve zprávách o leteckých útocích zřídkakdy chybějí názvy firem, které vyrobily letadla: kde se dříve mluvilo o kyrysa-rech, hulánech a husarech, dnes slyšíme Focke-Wulff, Heinkel a Lancaster. Ve své bezprostřednosti je mechanismus reprodukce

života, mechanismus jeho ovládnutí i jeho destrukce přesně týž a v souladu s tím došlo k fúzi průmyslu, státu a reklamy. Naplnilo se staré nadsazené rčení skeptických liberálů, že válka je byznys: státní moc se vzdala i zdání nezávislosti na partikulárním zájmu zisku a vstupuje do jeho služeb dnes i ideologicky, nejen jako vždy reálně. Každá pochvalná zmínka o firmě, která měla hlavní podíl na ničení měst, jí pomáhá k dobrému jménu, díky němuž pak dojde ke nejlepší zakázce při jejich obnově.

Podobně jako třicetiletá válka se i tato válka rozpadá na diskontinuální, prázdnými pauzami oddělená válečná tažení, na polské, norské, francouzské, ruské, tuniské tažení, na invazi; a ve chvíli, kdy se blíží její konec, si už téměř nikdo nedokáže vzpomenout na to, jak začala. Její rytmus, střídání nárazové akce a naprostého klidu z nedostatku geograficky dosažitelného nepřitele, má sám cosi z rytmu mechanismu, kterým se do detailů vyznačují válečné prostředky a který jako by znovu vyvolal předliberální formu válečného tažení. Tento mechanický rytmus však plně určuje lidský postoj k válce, nejen pokud jde o disproporci mezi individuální tělesnou silou a energií motorů, nýbrž až do nejskrytějších buněk způsobu prožívání. Nesouměřitelnost těla s materialitou války znemožnila již v předchozí válce opravdovou zkušenost. Nikdo by o této válce nedokázal vyprávět tak, jak se dalo ještě vypravovat o bitvách generála dělostřelectva Bonaparta. Dlouhý interval mezi uzavřením míru a válečnými paměťmi není náhodný: svědčí o namáhavé rekonstrukci vzpomínky, na níž ve všech těchto knihách ulpívá cosi bezmocného, ba přímo falešného, bez ohledu na to, jakými hrůzami prošel ten, kdo podává zprávu. Avšak druhá válka se již vymkla zkušenosti stejně dokonale jako chod stroje tělesným hnutím, která se podobají stroji teprve při tělesné nemoci. V této válce je pramálo kontinuity, dějin, „epického“ prvku, naopak v jisté míře začíná v každé fázi znovu od začátku, a právě tak za sebou nezanechává spojitý, nevědomě uložený vzpomínkový obraz. Každou explozí prolamuje bránu senzibility, za níž se tvoří zkušenost, ono trvání mezi hojivým zapomenutím a hojivým vzpomínáním. Život se proměnil ve věčný sled šoků, mezi nimiž

se rozevírají mezery, paralyzované meziprostory. Přitom však pro budoucnost patrně není nic osudnějšího než to, že na tuto válku nikdo nebude schopen vzpomínat, neboť každé trauma, každý nezládnutý šok navrátilce z války je fermentem budoucí destrukce. – Karl Kraus právem nazval svůj kus *Poslední dny lidstva*. To, k čemu dochází dnes, by se muselo jmenovat *Po zániku světa*.

Naprosté překrytí války informacemi, propagandou, komentářem, kameramany v prvních tancích a hrdinskou smrtí válečných zpravodajů, zápara ze zmanipulovaně osvíceného veřejného mínění a neuvědomělého jednání, to vše je další projev vyschlé zkušenosti, vakua mezi lidmi a jejich osudem, v němž teprve tkví skutečné osudové dopuštění. Zvěcnělý, ztuhlý odlitek událostí takřka nahrazuje události samy. Lidé byli redukováni na herce monstrózního dokumentárního filmu, který již nemá diváky, poněvadž i ten poslední musí vystoupit na plátně. Právě tento aspekt je základem všude se ozývající řeči o *phony war*.³⁴ Nepochybně pochází z fašistické tendence zapírat coby „čirou propagandu“ realitu hrůzy, aby mohla nerušeně pokračovat. Avšak stejně jako všechny fašistické tendence má i tato svůj původ v prvcích reality, jejichž prozazení ovšem umožnil právě onen fašistický postoj, který je záhudně zostouzí. Válka je vsutku *phony*, její *phonyness* je však hrůznější než všechny hrůzy, a zvláště ti, kteří se jim vysmívají, napomáhají pohromě.

Kdyby Hegelova filosofie dějin zahrnovala naši dobu, pak by Hitlerovy robotizované bomby zaujaly místo vedle předčasné Alexandrovy smrti a podobných obrazů jakožto vybrané empirické události, v nichž se bezprostředně symbolicky vyjadřuje stav ducha. Stejně jako fašismus sám jsou roboti puštěni do oběhu, aniž by měli subjekt. Stejně jako fašismus spojují nejvyšší technickou dokonalost s naprostou slepotou. Stejně jako fašismus vzbuzují smrtelný děs a jsou stejně tak zcela zbyteční. – „Viděl jsem světového ducha“, nikoli na koni, nýbrž s perutěmi a bez hlavy, a tím se zároveň vyvrací Hegelova filosofie dějin.

Myšlenka, že by po této válce mohl život „normálně“ pokračovat nebo že by dokonce bylo možné „obnovit“ kulturu, je prostě idiotská – jako by samotná obnova kultury již nebyla její negací. Miliony židů byly vyvražděny, a to má být pouze mezihra, nikoli katastrofa samotná? Nač vlastně ještě čeká tato kultura? A i když spouště lidí zbývá ještě trocha času, lze si snad myslet, že nedávné události budou bez důsledku, že se kvantita obětí nezmění v novou kvalitu celé společnosti, v barbarství? Dokud tažení za tažením pokračuje, katastrofa neustává. Stačí jen pomyslet na pomstu za zavražděné. Pokud by se chtěl stejný počet lidí pomstít za zabitě, z hrůzy by se stala ústava a bylo by obnoveno – ovšem v rozšířené formě, s celými národy jako subjekty bez subjektu – předkapitalistické schéma krevní msty, které dnes platí již jen v odlehlých horských oblastech. Kdyby ovšem lidé projevíli milosrdenství a zavražděné nepomstili, směřoval by beztržný fašismus přese všechno k vítězství, a jakmile by jednou ukázal, jak snadno to jde, prosadil by se na jiných místech. Logika dějin je stejně destruktivní jako lidé, kteří jí napomáhají: kamkoli dopadá její těžiště, reprodukuje ekvivalent minulé pohromy. Normální je smrt.

Na otázku, co si počít s poraženým Německem, bych dokázal odpovědět jen dvojí. Za prvé: za žádnou cenu, naprosto za žádných podmínek bych nechtěl být popravčím, ani bych žádnému katovi nedal právní legitimitu. A dále: nikomu, kdo se mstí za minulé události, bych nezadržel ruku, a to ani s pomocí aparátu zákona. Toto je skrz naskrz neuspokojivá, sporná odpověď, která se vysmívá jak zobecnění, tak praxi. Ale možná je chyba už v otázce, a nikoli teprve u mě.

Filmový žurnál v kině: invaze Marianas, mezi tím Guam. Divák nemá dojem, že přihlíží boji, nýbrž mechanizovaným trhacím pracím, prováděným s nesmírně vystupňovanou prudkostí, anebo „vykuřovaní“, hubení hmyzu v telurickém měřítku. Operace pokračují do té doby, až ani tráva neporoste. Nepřítel působí jako pacient anebo mrtvola. Stejně jako židé za fašismu je už jen ob-

jektem technicko-administrativních opatření, a pokud se postaví na odpor, jeho akce ihned získává stejný charakter. Dábelství přitom je, že se svým způsobem vyžaduje více iniciativy než ve válce starého stylu a že stojí téměř celou energii subjektu, aby se navodila bezsubjektovost. Dokonalá nehumánnost je uskutečněním humánního snu Edwarda Greye, války bez nenávisti.

Podzim 1944

34

*Honzík s hlavou v oblacích.*³⁵ – Mezi poznáním a mocí neexistuje pouze lokajský vztah, nýbrž i vztah pravdivostní. Mnohé poznatky, třebaže formálně správné, jsou nicotné, pokud neodpovídají dělbě moci. Říká-li lékař v emigraci: „Pro mě je Adolf Hitler patologický případ,“ pak by sice klinický nález možná potvrdil jeho výpověď, avšak její nepoměr vůči objektivnímu zlu, které jménem paranoika kráčí světem, činí diagnózu, již se diagnostik jen tetelí, směšnou. Hitler je možná „o sobě“ patologický případ, ale jistě jím není „pro sebe“. S tím souvisí marnivost a ubohost mnohých projevů emigrantů proti fašismu. Lidé myslící po způsobu svobodného, distancovaného a nezaujatého posuzování nedokázali do těchto myšlenkových způsobů začlenit zkušenost s mocí, která jejich platnost reálně ruší. Téměř neřešitelný úkol spočívá v tom, nenechat se ohloupit ani mocí druhého, ani vlastní bezmocí.

35

Návrat ke kultuře. – Tvrzení, že Hitler zničil německou kulturu, není než reklamní trik lidí, kteří by kulturu chtěli znovu vytvářet od svých kancelářských stolů. To, co Hitler v umění a v myšlení vyhubil, vedlo již dávno předtím odštěpenou a apokryfní existenci, jejíž poslední brloh fašismus vymetl. Ten, kdo nespolupracoval, musel již léta před vznikem Třetí říše do vnitřní emigrace: nejpozději od stabilizace německé měny, která se časově kryje s koncem expresionismu, se právě německá kultura stabilizovala v duchu *Berliner Illustrierte*, který se příliš nelišil od nacistického ducha

festivalu „Kraft durch Freude“, ducha říšských dálnic a rázného klasicismu výstav. V celé své šíři právě tam, kde byla nejliberálnější, žíznila německá kultura po svém Hitlerovi, a dopouštíme se bezpráví vůči redaktorům Mossese a Ullsteina³⁶ i vůči lidem, kteří přetvářeli *Frankfurter Zeitung*, jestliže jim předhazujeme nedostačnou myšlenkovou odvahu. Byli taková odjakživa a svou linií nejmenšího odporu vůči duchovnímu zboží, které produkovali, pouze pokračovali v linii nejmenšího odporu vůči politické vrchnosti, která za svou nejvyšší ideologickou metodu dle výroku samotného vůdce považovala srozumitelnost pro nejhlupejší. To vedlo k osudovému zmatení. Hitler vymýtil kulturu, Hitler zapudil pana Ludwiga, takže pan Ludwig je kultura. To je, skutečně. Pohled na literární produkci oněch emigrantů, kteří svou disciplínou i tím, jak si pevně rozdělili sféry vlivu, dali všem na vědomí jako hotovou věc, že reprezentují německého ducha, ukazuje, čeho se lze při radostné obnově nadít: zavedení metod z Broadwaye na Kurfürstendamm, jenž se již ve dvacátých letech od Broadwaye lišil pouze menšími prostředky, nikoli lepšími cíli. Kdo chce bojovat proti kulturnímu fašismu, musí začít již ve Výmaru, u „Bomb na Monte Carlo“ a u plesů pro tisk, nechce-li nakonec zjistit, že dvojznačné figury, jako je Fallada,³⁷ řekly za Hitlera více pravdy než jednoznační prominenti, jimž se povedl transfer prestiže.

36

Zdraví k smrti. – Kdyby bylo možné něco takového jako psychoanalýza dnes typické kultury, kdyby se absolutní nadvláda ekonomie nevysmívala každému pokusu vysvětlovat poměry na základě duševního života jejich obětí a kdyby samotní psychoanalytici oněm poměrům již dávno nepřisahalí věrnost, pak by takové zkoumání nutně ukázalo, že právě normálnost je nemocí doby. Libidinózní výkony požadované od jedince, který si tělesně a duševně vede zdravě, jsou takové, že je lze provést jedině mocí nejhlubšího zmrzačení, zniterněním kastrace do extrovertní podoby – ve srovnání s tím je starý úkol identifikace s otcem dětskou hrou na zacvičení. *Regular guy, popular girl*³⁸ musejí vytěsnit ne-

gorie toho, čím byly již předtím. Komika se pase na falešném odstranění smrti, které Kafka před drahnou dobou panicky vyličil v příběhu o lovcích Gracchovi: proto snad i hudba začíná působit komicky. To, co s miliony lidí provedli národní socialisté, když se chovali k živým jako k mrtvolám, a pak i masová výroba a výprodej smrti, vrhá stín i na ty, v nichž mrtvolky vzbuzují smích. Klíčové je, že biologické zničení za své přijala vědomá společenská vůle. Pouze lidstvo, jemuž je smrt lhostejná stejně jako jeho členové, lidstvo, jež sebe samo pohřbívá, dokáže smrt administrativně uvalit na nespočetné množství lidí. Rilkeho modlitba za vlastní smrt žalostně klame – lidé už jen chcípají.

149

Nepřehánět. – Kritice tendencí současné společnosti se automaticky, ba ještě dříve, než dopoví své, namítá, že tak tomu bylo vždycky. Rozruch, který ihned naráží na odpor, údajně svědčí pouze o chybějícím pochopení invariantnosti dějin, o nerozumu, který všichni s pýchou diagnostikují jako hysterii. Navíc se žalobci dává najevo, že se svými atakami vypíná, nárokuje si privilegium výjimečnosti, ačkoli to, nad čím se rozhořčuje, je všem známé a naprosto triviální, takže od nikoho nelze očekávat, že s tím bude marnit čas. Samozřejmost neštěstí se hodí jeho obhájcem: poněvadž o něm všichni vědí, nikdo o něm nesmí mluvit, a zahaleno mlčením může nerušeně pokračovat. Lidé se řídí tím, co jim filosofie všech odstínů vtoukla do hlavy: co má na své straně setrvačnou tíži bytí, je právě proto oprávněné. Stačí jen, aby byl člověk nespokojený, a hned upadá v podezření, že chce napravovat svět. Vzájemná shoda používá lsti: podstrkuje oponentovi reakcionářskou tezi o úpadku, jež je skutečně neudržitelná – není snad neštěstí věčné? –, jeho údajným myšlenkovým pochybením diskredituje konkrétní náhled na to, co je negativní, a toho, kdo se vzepřel temnotě, očerňuje jako tmáře. Ale i kdyby tomu tak bylo vždycky – ačkoli Timur ani Čingischán, ba ani kolonizační správa Indie nezervala plynem plíce milionů lidí –, věčnost neštěstí a hrůzy je zřejmá zejména v tom, že každá nová forma předčí ty předešlé.

Trvalé není invariantní kvantum utrpení, nýbrž jeho pokrok směrem k peklu: toť smysl řeči o nárůstu antagonismů. Jakýkoli jiný smysl této řeči by byl neškodný; stala by se prostředkující frází, rezignací na kvalitativní skok. Člověk, který vnímá tábory smrti jako provozní nehodu vítězného tažení civilizace, martyrium židů jako něco, co je vzhledem k dějinám světa lhostejné, nezaostává pouze za dialektickým náhledem, nýbrž převrací smysl samotné politiky: učinit přítrž největším krajnostem. Nejen pokud jde o rozvoj výrobních sil, nýbrž i v případě rostoucího tlaku panství se kvantita převrací v kvalitu. Jsou-li židé jako skupina vyhlazování, zatímco společnost pokračuje v reprodukci života dělníků, pak se poukaz na to, že židé jsou měšťáci, jejichž osud je pro velkou dynamiku nepodstatný, stává ekonomistickým vrtochem, a to i kdybychom měli masové vyvražďování věcně vysvětlovat poklesem zisku. Hrůza spočívá v tom, že je to pořád stejné – přetrvávání „prehistorie“ –, avšak uskutečňuje se jako neustále jiné, netušené, co překračuje veškerá očekávání, věrný stín výrobních sil, jež se dále rozvíjejí. V případě násilí platí stejná duplicita, kterou kritika politické ekonomie ukázala na hmotné výrobě: „Jsou určeni společná všem stupňům výroby, která jsou fixována myšlením jakožto obecná; ale takzvané *obecné podmínky* veškeré výroby nejsou nic jiného než tyto abstraktní momenty, jimiž se nevystihne žádný skutečný historický stupeň výroby.“¹⁶⁴ Jinak řečeno, vyabstrahování společensky neměnného silou vědecké objektivitativy není vzhledem k věci neutrální, nýbrž i tam, kde je správné, slouží jako mlha, v níž se ztrácí to, co je nepochybně zpochybnitelné. Právě to chtějí obhájci zamlčet. Jednak jsou posedlí *dernière nouveauté*¹⁶⁵ a jednak popírají pekelnou mašinu, jíž jsou dějiny. Nelze vést analogii mezi osvětlením a zničením řeckých městských států a vidět zde pouze stupňovitý nárůst hrůzy, abychom tvářili v tvář tomuto nárůstu zachovali pokoj vlastní duše. Možná že dosud nevidaná muka a ponížení lidí převážených v dobytčácích naopak vrhají smrtelně pronikavé světlo i na tu nejbližší minulost, v jejímž tupějším, a ne tak promyšleném násilí již bylo teleologicky spolukladeno násilí vědecky zosnované. Identita spočívá v non-indentitě, v tom, co dosud nebylo a co denuncuje to, co již bylo. Teze, že to, co se děje,

je pořád stejné, je nepravdivá ve své bezprostřednosti, pravdivá je teprve prostřednictvím dynamismu totality. Jestliže dopustíme, aby nám uniklo poznání nárůstu hrůzy, nepropadneme pouze bezcitné kontemplaci, ale mineme se jak se specifickou odlišností nejnovějšího od dřívějšího, tak i s pravou identitou celku, s hrůzou bez konce.

150

Zvláštní list. – Poe a Baudelaire používají na klíčových místech pojem nového. Poe v popisu maelströmu, o jehož hrůznosti, ztotožněné s *the novel*, nedokáže žádný tradiční popis poskytnout představu; Baudelaire na posledních řádcích cyklu *La mort*, kde se volí pád do propasti, ať je to peklo nebo nebe, „au fond de l'inconnu pour trouver du nouveau“.¹⁶⁶ V obou případech jde o neznámou hrozbu, již se subjekt vystavuje a jež závrtným obratem přislíbujícím slast. Nové, očekávané prázdným místem ve vědomí, jakoby zavřeným okem, je formulí, díky níž z hrůzy a zoufalství získáváme vzrušující hodnotu. Nové dělá ze zla květ. Jeho chladné kontury jsou ovšem kryptogramem zcela průhledného způsobu reakce. Tímto kryptogramem subjekt přesně odpovídá zabstraktnělému světu, průmyslovému věku. Kult nového, a s ním idea moderny, se bouří proti tomu, že už nic nového není. Naprostá totožnost strojově vyráběného zboží, tenata zespolečenštění, do nichž se předměty i pohled na ně chytají, proměňuje vše, s čím se lze setkat, v cosi, co už tady jednou bylo, v nahodilý exemplář svého druhu, ve dvojníka modelu. Vrstva dosud nemyšleného, bezintencního, v níž se jedinečně daří intencím, se zdá být vyčerpána. O této vrstvě sní idea nového. Při prvním povědomí o úpadku zkušenosti je tato idea – sama nedosažitelná – dosazena na místo svrženého Boha. Pojem nového však tomuto úpadku zkušenosti neuniká – svědčí o tom jeho abstraktnost, bezmocně obrácená k unikající konkrétnosti. O této „prehistorii moderny“ by nás mohla poučit analýza významové proměny, k níž došlo u slova senzace, exotického synonyma baudelairovského *nouveau*. Stalo se běžnou součástí evropské vzdělanosti prostřednictvím teo-

rie poznání. U Locka znamenalo jednoduché, bezprostřední vnímání, opak reflexe. Později se ze senzace stala velká neznámá a nakonec to, co vzrušuje masy, co je destruktivně opojné, tedy šok jako konzumní zboží. Možnost ještě vůbec něco vnímat, bez ohledu na kvalitu, supluje štěstí, protože všemocná kvantifikace odstranila možnost samotného vnímání. Namísto naplněného vztahu zkušenosti k věci nastoupilo cosi pouze subjektivního a zároveň fyzikálně izolovaného, počitek, jenž se vyčerpává ve výkyvu manometru. Tak se historická emancipace od bytí o sobě transponuje do formy názoru, proces, jemuž vyhověla psychologie smyslů devatenáctého století tím, že substrát zkušenosti redukovala na pouhý „základní vzruch“, na jehož zvláštním charakteru závisí specifické smyslové energie. Baudelairovo básnění je však osvětleno zábleskem, jež vidí zavřené oko zasažené ranou. Stejně fantasmagorické jako toto světlo je i samotná idea nového. To, co se zablýskne, zatímco klidné vnímání dosahuje už jen společensky preformovaného odlitku věcí, je samo opakováním. Nové, vyhledávané pro ně samo, do jisté míry vyráběné v laboratoři, ztuhlé do pojmového schématu, se v náhlém zjevení mění v nutkavý návrat starého; děj nikoli nepodobný traumatickým neurózám. Oslněnému se trhá závoj časové sukcese před archetypy stále stejného: proto je odhalení nového satanské, věčný návrat se podobá ztracení. Poeova alegorie nového spočívá v divokém pohybu člunu zmítaného vírem maelströmu, který vlastně stojí na místě. Stejně tak jsou i senzace, v nichž se masochista vydává všanc novému, regresemi. V tom má psychoanalýza pravdu, že ontologie baudelairovské moderny – stejně jako každé další, jež na ni navazuje – odpovídá infantilním parciálním pudům. Její pluralismus je pestrá fata morgána, v níž se monismu měšťáckého rozumu pokrytecky slibuje naděje jeho sebezničení. Tento příslib konstituuje ideu moderny a kvůli jeho jádru, neměnné stejnosti, získává vše moderní, sotva zastaralo, výraz archaického. *Tristan*, který v polovině devatenáctého století povstal jako obelisk moderny, je zároveň čnějícím monumentem nutkání k opakování. Nové je od svého dosazení na trůn dvojznačné. Spojuje se v něm vše, co by chtělo překročit jednotu stále strnulější danosti, avšak